

קדושת תורה שבעל פה

[פרשת משפטים (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"אין מוקדם ומאוחר בתורה". (עין בילק"ש על תהלים ג', כי אם היה מסודר מוקדם ומאוחר היו יודעים כולם איך לסדר את אותיות התורה בכדי להחיות את המתים. ולכן ה' ערבב את הסדרים).
ולכן ענייני מתן תורה בסיני נתבאר בפרשיות יתרו, משפטים, תשא. בפרשתנו כתוב:
"ואל משה אמר 'עלה אל ה'... ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים. ויען כל העם קול אחד ויאמרו 'כל הדברים אשר דבר ה' נעשה'. ויכתוב משה את כל דברי ה'... ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". (שמות כד, א-ז)

ויש לנו לשאול:

- מהו 'ספר הברית'? רש"י עונה: "מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה" (כי שאר התורה עד סוף ספר דברים נכתב ע"י משה מפי ה' רק זמן קצר לפני פטירתו). ובכן נשאל:
 - איך העביר להם משה את "כל המשפטים"? והרי הרבה מאד פרטים הועלו על הכתב רק אח"כ בספר דברים. (כדברי חז"ל "כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל שנתחדש בה דבר" - סוטה ג.)
 - ולמה הזדרז משה לכתוב עכשיו "ספר הברית", אם הוא בין כך מקוטע וחלקי?
 - צריכים להבין מדוע כתוב שבתחילה אמרו רק "נעשה", ואח"כ "נעשה ונשמע".
- ויש לשאול עוד שאלה, מהו כינוי "ספר הברית" והרי כך סגנון חז"ל בגיטין (ס:) על הפסוק בשמות לד, כז: "כתוב לך את הדברים האלה (זה תורה שבכתב) כי על פי הדברים האלה כרת אתך ברית ואת ישראל" (הרי שהברית היא בגלל דברים שבע"פ דוקא כדכתיב "על פי", וזה חוץ מן הכפילות ב' פעמים של ביטויי הפסוק "הדברים האלה"). – "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבע"פ!"
וא"כ איך תורה שבכתב נמסרה בברית (כדכתיב "ספר הברית")?!

מבוא לתשובות

ישנו כאן סוד גדול של מהותה של תורה שבכתב, ושל תורה שבעל פה.
והרי הם שני תחומים נפרדים לחלוטין – "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב" (גיטין ס:). "שני לוחות אבנים כנגד שני תורות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ" (תנחומא, עקב י, וכן עין ספרי, ברכה, קטע שנא). ואם נחשוב שתורה שבע"פ הוא רק פרשנות לתורה שבכתב, איך נכנה אותן כ"שתי תורות"? **אלא** באמת יש בבע"פ קשר מיוחד ועילאי להקב"ה. כי ע"י העיון בתורה שבע"פ "נדמה בעיני אדם שהוא הממציא והמחדש, אבל באמת ה' מאיר בלבנו" (רי צדוק, "פרי צדיק" א/עג. ו"ריסיסי לילה", עמ' נז; עח; קטעים נא, נו). כלומר, היא נדמית לנו כתורה עצמאית ומחודשת ע"פ מושגיהם וחידושיהם של חכמי כל דור ודור.

צד עליונות שיש לתורה שבעל פה, יותר מן תורה שבכתב.

"בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל, אמר אותה למשה על הסדר. א"ל: רבש"ע, אכתוב אותה להם? א"ל אינני מבקש ליתן להם בכתב. מפני שגלוי לפני שאומות העולם עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם. אלא המקרא אני נותן להם בכתב, והמשנה והתלמוד וההגדה אני נותן על פה; שאם יבואו אוה"ע וישתעבדו בהם, יהיו מובדלים מהם" (שמות רבה, מז).
והוא פלא, איך ע"י תחבולה זו יהיו מובדלים מהאומות?

התשובה לכך עונה מהר"ל, שכיון שאסור לכתוב תושבע"פ, נאלץ האדם לגרוס את תוכן הדברים כמה עשרות פעמים בכדי שיזכור לימודו. וזה לשונו – "ועיי תושבע"פ שהיא בפה האדם (בגירסא) התורה היא עמו לגמרי, ואינה על הקלף הכתוב, רק היא בפה האדם... לכן מצד זה יש לתורה חיבור לישראל, ולא אל בן נח" (ייתפארת ישראל", פ"סח, דף ריב). כלומר, גוף האדם הוא עצמו קלף קדוש עליו חקוקה תורה זו! וכן כתב עוד – "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" כי כאשר הגמרא בידו (כלומר, שידועה בע"פ וכמונחת בידו) – הוא שכלי, ולא כן כאשר אין התורה עמו בע"פ, ותורתו הוא רק הספר המונח על השולחן, בשביל זה אין הוא אדם שכלי, ואין עוה"ב ראוי לו... כי מפני השכחה, אין התורה עומדת בו... כמו שמצאנו אצל הראשונים שהיו חוזרים תמיד על גירסתם ולא יסורו מזה" (שם פ"ינו, דף קעא).

ובכן: "חביבין דברי סופרים יותר מדברי תורה" (ירושלמי ברכות א/ז), כי כאן מתגלה ביותר הקדושה הטבועה בגוף האדם, לפי עמלו וטרחתו - "צער גדול ונידוד שינה... אור שנברא ביום הראשון, גנוז הקב"ה לעמלי תושבע"פ" (תנחומא, נח, ג). וכך התבטאו בתוכחה: "'כי מאסו את תורת ה', זו תורה שבכתב. 'ואת אַמְרַת קדוש-ישראל - נאַצו' זו תושבע"פ" (ישעיה ה, כד - מדרש איכה זוטא). זה כבר נקרא "קדוש ישראל", כי זה נובע מתוכיותם של ישראל ממש.

מצאנו תוספת-יום-אחד שהוסיף משה רבנו לפני מעמד הר סיני. והתלבטו בכך התוספות (שבת פז. ד"ה היום), דדרשה זו של משה אינה דרשה גמורה, כי אם כן אין זה נקרא "הוסיף מדעתו" כי הוא גנוז בתורה גופא! והקשה עליהם מהר"ל ("גור אריה", שמות יט, טו), ממה נפשך, אם אינו מהתורה, כיצד הוסיף משה גזירה על ישראל שאיננה מבוססת על התורה? ואין לומר שגזר בכח בית דין, כי סגנון חז"ל הוא ש"דרש" מדעתו.

ועונה על כך מהר"ל שאין הכי נמי, כל דרשותיהם של חז"ל נקראו "דרשו מדעתם", ולא שהם גוף התורה, אלא הם בכל זאת יוצאים מסגנונה של התורה. משל למה הדבר דומה, לחכם שבא ומצא בית בנוי ומוכן בחדרים מסוימים, והתבונן במרווחים ומדות של החדרים והוא הבין מדעתו מה שיש לו להוסיף ולשכלל בכל חדר כשלעצמו. אין לומר על כך שהתוספת שהוסיף החכם ההוא על הבנין היתה כבר גלויה בבנין. אבל גם כן אין לומר שהוסיף מה שלא שייך לבנין. עיי משל נפלא זה נבין איך "דרש" מהתורה, היא ג"כ "הוסיף מדעתו". וע"פ דברי ההסבר הללו של מהר"ל נבין שיטתו של הרמב"ם שקרא לכל דרשותיהם של חז"ל למקראות "דברי סופרים" (הלי קידושין א/ב עיי"ש "כסף משנה"). לפי דברינו הנ"ל, ישנה כאן קדושה עלילאית.

הרחיב על כך מהר"ל ("גור אריה", שמות לד, כז, וכן ב"יתפארת ישראל", פרקים סח, טט) –

- "כי כל דבר שבכתב הוא משוער ומוגבל" כלומר אין בו תוספת ומגרעת (ולכן אסור לאומרו בעל פה, כי אז תחסר בתמימותה). אבל שבע"פ אין לו קץ וסוף ולכן אי אפשר לבאר את כולה בכתב.
- ועוד: תורה שבכתב נותנת "צורה" של המצוות, אבל הפרטים והשיעורים באו מצד האנושיות המקבלת, ולכן אין מקומם בתורה.
- ועוד: אין כל אדם יכול להשיג את חכמת תושבע"פ, לעומת תורה שבכתב שניתנה לנחלת כל ישראל ורק אותה אפשר להעלות על הכתב.
- ועוד: שאין ראוי שיהיו דברי תורה שהם דברי חכמה, מסורים לכל כסיל, שכל אחד יאמר לשני "אני כמותך"... שזוהי הסיבה שחכמים העלימו את דבריהם בכמה מקומות ולא השליטו עליהם הסכלים" (וכך כותב ג"כ הרמב"ם ב"פירוש המשניות" לברכות, בתרגום הרב קאפח, עמ' יט).

תשובה לשאלה א – (כיצד הכיל ספר הברית את כל המשפטים?)

ודאי כי משה הרצה לבני ישראל במעמד הר סיני את כל חוקות תושבע"פ (רש"י, ויקרא כה, א). הרי הם היו דור דעה ויוכלו לקלוט הרבה, כל שכן שהיה להם מחנך מומחה כמו משה רבנו. מה שכתוב בתורה אינו השורש והבסיס שעליו מוסיפים פירושים; אלא להיפך הם שמעו מקודם את הכל בע"פ ואח"כ משה העלה על הכתב (מעין קצרנות), סימני-דבר למען תועלת הזכרון. כך כותב רש"י הירש (על שמות, כא, ב; לד, כז) ששומעי ההרצאות מסמנים לעצמם מלה אחת, תוספת סימני שאלה, קו, נקודה, מלה מודגשת וכו' ודי להם בכך. אבל מי שלא שמע את השיעור, כאשר ישמע את הפרשנות שהם מוסיפים יטעה לתמוה עליהם שאין זה מוכח ע"פ מה שכתוב. אבל זוהי טעות שהרי שמענו הכל בע"פ.

תשובה לשאלה ב – (מדוע אמרו קודם נעשה, ואח"כ שוב נעשה ונשמע? וגם מענה לשאלה - מה התועלת בכתיבה חלקית זו)

ועוד, אפילו נוסף ונדרוש בדברים המבוססים על הכתב, הרי עיקר התורה באובנתא דליבא תליא. וראינו זאת אצל חז"ל פעמים אין מספר בביאוריהם לפסוקים. (וכמובן, זה שייך רק לחז"ל, שדרגתם בקדושה וטהרה היתה לעילא לעילא). ולכן גם משה רבנו מסר בכתב אך ורק חלק מקוטע (עד סוף פרשת משפטים) ובכוונה תחילה הוא מסר השאר בע"פ בכדי ללמד מה עיקר ומה טפל. "העיקר" הוא הפרשנות שאומרים לנו חכמים המוסרים תורת הדורות. "הטפל" הוא המקרא, שהוא רק תמצית הדברים ומובן רק לבעלי המסורת שבעל פה. ולכן, אם בתחילה אמרו "נעשה" (כדבריד); מיד אח"כ בניי הבינו שיש לומר "נעשה ונשמע", אנו מוכנים לשמוע כל מה שתוסיף לנו בע"פ (רש"י הירש, שמות עמ' רצז).

תשובה לשאלה ג – (מדוע הברית היתה על תורה שבכתב, ולא על תורה שבע"פ)

ממילא מובן שכאשר כתב קטעי דברים, ומשה הודיע שהשאר יבוא להם רק בעל פה, ידעו כולם מה ערכו של בעל פה. ובכן לא רק שבע"פ נחשב "ברית", אלא גם אותו הספר המקוטע נקרא "ספר הברית", כי הלכח הזה שימש ג"כ אחד מתפקידיו (ע"ע "תפארת ישראל" למהר"ל, סוף פ"סח).

ושמעתי כי גם אחרי שרבי יהודה הנשיא, התיר לכתוב תושבע"פ מחמת הוראת שעה, עדיין כל לומד זקוק לרב כדי שילמד אותו בע"פ את הבנת הדברים. גם כאשר לומדים גיטין, אין המְשַׁנֵּה הראשונה מסדרת בצורה דידיקטית "מה הוא גט". זה בא רק בפרק האחרון. וכן בב"ק וב"מ מתחילים בנושאים של מיגו וחזקה, עוד לפני שהובהרו המושגים כלל. וזה כדי שהתלמיד המתחיל זקוק תמיד לרב המסביר לו. "ע"י דבור החכם בפה יש בו חיות, משא"כ בכתב אין בו חיות" ("ריסיסי לילה", עח: קטע נו).

והוא הדין שתהליך זה מתמשך לשאר תקופות לימודי דברי תורה. מלכתחילה נכתבו כל דברי התלמוד בצורה סתומה, ויתבארו אך רק ע"י משא ומתן בעל פה. והמחסיר מדבר זה, מתפשט (ברכות סג:).